

Nacionalizmus és egy szövetségi állam vastörvénye?

*O'Leary, Brendan: An iron law of nationalism and federation? = Nation and Nationalism,
7. vol. 2001. 3. no. 273–296. p.*

Brendan O'Leary bevezetőjében a többkultúrjú és többnemzetiségű államok sajátosságai foglalkozó részében néhány jellemző idézetet közöl Ernest Gellner munkáiból:

- „Manapság az emberek csak megosztott kultúrájú, belsőleg mozgékony és képlékeny egységekben tudnak élni. A valódi kulturális többség nem marad életképes a jelenlegi körülmények között.” (1983:55)
- „A kultúra egységének új parancsa a nacionalizmus lényege, mert először a világtörténelemben első ízben a felsőbbrendű kultúra vált általánossá és működőképessé a társadalmi közösségben. Az állam nem csak azért van, hogy egyeduralkodóan törvényesítse az erőszakot, hanem hitelesítenie is kell a közoktatás által képviselt értékeket. Így jön létre az állam és a kultúra házassága, és máris a nacionalizmus korában találjuk magunkat.” (1994:105–108)
- „A társadalmi átalakulás kezdetén újfajta államügyek keletkeztek: egymással gyakran összefonódó politikai egységek kulturális árnyalatokkal színeződve az új társadalmi rendben kényelmetlenné kezdtek válni. Az emberek választhattak: ha csökkenteni akarták ezt a kellemetlenséget, vagy megváltoztatták saját kultúrájukat, vagy helyet változtattak, vagy megváltoztatták kulturális identitásukat.”
- „Korunkban sok politikai rendszer, amelyben keveredik a kulturális többség a megmaradó kultúrák közti egyenlőtlenséggel, elítélnek, ezáltal megsérülnek a nemzeti alapelvek. Korábban az ilyen sérülések okozói büntetlenül maradtak.” (1997: 104)

Amennyiben a kritikai észrevételek helyesek, akkor a Dicey–O'Leary-elmélet hamisítatlanul mutatja, hogy a többségi demokratikus szövetségnek szüksége van egy olyan álmalapító nemzetre (Staatsvolk), amely népesedési, választhatósági és kulturális értelemben többséget képvisel. Ez adja meg Ernest Gellner „a nacionalizmus ereje” elméletének súlyát. De az elmélet kiegészítésre szorul: a Staatsvolk teljes vagy részleges hiánya nem zárja ki a demokratikus szövetséget, de a demokratikus szövetség erős Staatsvolk nélkül csak együttműködő társakkal képes fennmaradni. Ez azt sugallja, hogy nagyobb optimizmussal elemezzük a kérdést, mint ahogy azt Gellner engedné, amikor a többnemzetiségű nemzetek politikai és alkotmányos működését vizsgáljuk.

Félreértések elkerülése végett kell talán hangsúlyozni, hogy szövetségek nem csak a Staatsvolk hiánya miatt destabilizálódhatnak, ugyanakkor több nemzetű szövetségek destabilizálódhatnak olyan okokból, melyeknek nincs közük az egyesülés gyakorlatához. Amit az elmélet és kiegészítései állítanak, azok szükséges feltételei a demokratikus egyesülések szilárdságának. Más szükséges feltételei is lehetnek a szilárd szövetségnek, így az önkéntes kezdeményezés, a kedvező környezeti tényezők és megfelelő kapcsolat emberek és területek között.

Mindenesetre, ha ezek az érvek általában helyesnek bizonyulnak, a szövetség tervezői sok gyakorlati következtetést vonhatnak le belőle. Ha valaki az Egyesült Királyságot akarja szövetségi rendszerre formálni, nem kellene félnie, mert annak van Staatsvolkja,

az angol, azaz képesek lennének élni polgári többségi vagy kifejezetten többnemzetű demokratikus szövetségi rendszerben.

Nehéz dolguk van azoknak, akik az európai szövetségi rendszer kialakításával foglalkoznak. Az Európai Unió államszövetségét akarják szövetségi állammá alakítani. Ám az EU-nak nincs Staatsvolkja. A legnagyobb népi egység a német, az európai népesség egyötöde. Az arányok azonban változni fognak, ha a lengyelek, magyarok és Ernest Geller csehei csatlakoznak. A Dicey–O’Leary-elmélet szerint nem lesz elegendő német az EU-ban ahhoz, hogy a többségi szövetség feltételeinek megfeleljen. Ez még akkor is így van, ha az osztrákokat, hollandokat, svédekét tiszteletbeli németeknek lehet tekinteni.

Az elméletből fakadóan az tanácsolható, hogy ha az EU átalakításba fog, úgy egy teljesen érett európai szövetséget kell szerveznie klasszikus kétkamarás berendezéssel – ahogyan ez az Egyesült Államokban működik –, és így készülhet fel az EU, úgymond, demokratikus hiányainak pótlására. Valószínű, hogy ez csak utalás egy intézményes katasztrófa lehetőségére, ami elkerülhető egy erős szövetségi kormányzat létrehozásával. A szövetségi kormányzat szigorú mechanizmust jelent, ami biztosítja valamennyi nemzet arányos képviseletét úgy, mint magában az EU-ban, mind végrehajtó intézményeiben, mind közhivatalaiban és az igazságszolgáltatásban. A szupranacionális szervezet ugyanakkor nemzeti autonómiát nyújt a kultúra, nyelv, vallás, oktatás terén, és végül nemzeti vétőjogot biztosít a nemzetközösség érdekeinek védelmére a többségi szavazatok presziójával szemben. Röviden: az EU jelenlegi egyesülési és államszövetségi rendszere, amit néhányan a szövetségi rendszer hívei közül gyengíteni vagy mérsékelni szeretnének, formális szövetségi rendszerre váltás felé törekedve, valójában biztosítani kívánja az EU többnemzetű szövetségi rendszerének kilátásait. Ezek nem euroszeptikus vagy eurofóbiás érvek. Az EU meg- és feloldotta Franciaország és Németország között korábban létezett nemzetiségi és területi vitákat; munkálkodik a brit–ír ellentét elsimításán, valamint az olasz–osztrák határ- és kisebbségi kérdések rendezésén. Ez a lehetséges megoldás az ír nacionalisták, a tiroli németek és osztrákok és a spanyol és baszk franciák esetében is, a kapcsolatok létesítése és fenntartása határon túli nemzetársaikkal, határon átnyúló programok szervezésével és intézmények létesítésével. Ez bátoríthatja a többnemzetű tagállamokat arra, hogy határaikon belül regionális autonómiák felvirágzását ösztönözzék. Ez mind igaz, de az EU terapeuta erejét nem szabad túlbecsülni. Ám az Európát fenyegető veszélyek közül jelenleg a legnagyobb az, hogy a többségi szövetségi rendszer buzgó hívei gátolhatják az átalakulás folyamatát. Szerző végkövetkeztetése: ez az a konklúzió, amire Ernest Gellernek is el kellett volna jutnia.

Kádár József

Kisebbségi részarány a közszolgálatban

Wimmer, Norbert – Brezinka, Esther Happacher:

Der ethnische Proporz im öffentlichen Dienst – ein Instrument des Minderheitenschutzes im Wandel der Zeit. = Europ Ethnic, 58. Jg. 2001. 3–4. H. 97–127. p.

A dél-tiroli autonómia keretében a „kisebbség részarány” fogalma bizonyos mechanizmust jelent, ami a német, olasz és ladin (rétorómán) nyelvcsoportok részére meghatározott jogokat biztosít, például létszámarányos részvételt a közszolgálatban, a szociális és kulturális szolgáltatások területén. Olyan eszköz ez a nyelvi kisebbségek védelmére,

amelyet már az 1946. évi párizsi szerződésben lefektettek. Ez kötelezi Olaszországot, hogy az egykori Bolzano tartományban és környékén élő „kétnyelvű” közösségeknek – a német anyanyelvűeknek – jogot és lehetőséget biztosítson közhivatalokban állás betöltésére. (Olaszország a latinokat a tárgyalásokból kizárta.)

A párizsi szerződés hátterében az állt, hogy a közhivatalokban nagyrészt csak olasz nyelvű tisztviselők dolgoztak.

Az állam biztonságát érintő hivatalokban – a belügyminisztériumban, a titkosrendőrségnél, a honvédelmi minisztériumban és ezek ügynökségeiben – a nyelvi kisebbségek tagjait nem alkalmazzák. A kisebbséghez tartozást 10 évenként ismétlődő nyilatkozat adásával, a népszámlálás során kell kinyilvánítani. A kisebbségek közhivatali képviselőt folyamatosan ellenőrzik. A kisebbségvédelem eszközeinek ismeretében érzékelhető, hogy a kisebbség részarányos közhivatali foglalkoztatásában új dimenziók jelentek meg. Ehhez járult még az EU mint új tényező, ami megváltoztatta az erőviszonyokat.

Nem kétséges, arra az álláspontra is lehet helyezkedni, hogy a kisebbségi részarány érvényesítése a közszolgálati alkalmazások során hozzájárul Dél-Tirolban a kisebbségvédelem megvalósulásához. Ez nem „kifutó modell”, hanem természete és működése alapján a 30 éves határidő lejártá után is elmozdíthatatlan tartóoszlopa marad a dél-tiroli kisebbségvédelemnek.

Az alkotmányban rögzített nyelvi kisebbségvédelem elve Dél-Tirolban és az ezzel együtt lefektetett olasz alkotmányos rend egyidejűleg szolgálják a kiegyezést az egyes nyelvcsoportok között, és kiegyensúlyozott részesedést kínálnak mindhárom nyelvcsoporthoz a dél-tiroli autonóm területen. Ezt a célt nem lehet egyszerűen két-(három)-nyelvűséggel megvalósítani, hanem a kisebbségi részarányoknak kell éppen alátámasztani saját nyelv használatát, és ez vezet további alapvető kisebbségi jogok elnyeréséhez.

A kisebbségvédelem további eszköze a nyelvcsoporthoz tartozás kinyilvánítása. Ez csak önkéntes alapon történhet. Az oportum-nyilatkozatoknak elejét kell venni. Mindenesetre a nyelvi hovatartozás adatainak felhasználása során érvényesíteni kell az adatvédelem szabályait.

Kádár József